

94”1948/53”

Binder Richárd

∴ Pécsi Tudományegyetem, BTK, Történelem Tanszék
∴ loelricsi@freemail.hu

TELJES POLITIKAI BIZALMATLANSÁG A RÁKOSI-KORSZAKBAN

Total Political Distrust in the Rákosi-era

Magyarországon az 1948-tól 1953-ig tartó öt év, azaz a „klasszikus” Rákosi-korszak jelentette a politikai bizalmatlanság abszolút mélypontját. Alapvetően meghatározta ezt az időszakot természetesen a szovjet megszállás és a sztálini totalitárius kommunista rendszer kiépítésének igénye, azonban ez önmagában nem jelentett magyarázatot mindenre. Ez alatt a néhány év alatt szinte a teljes magyar társadalom részegységekre bomlott, a bizalmatlanság nem pusztán a politikában, hanem a gazdaságban, kultúrában, közösségi életben is dominált, ami óriási pusztítást végzett a hazai közgondolkodásban.

Egy olyan abszurd hatalmi berendezkedés és irányítási morál jött létre, amely tudatosan törekedett arra, hogy az embereket félelemben tartsa, és mindenkit arra ösztönözzön, hogy folyamatosan keresse és találja meg a rendszer belső ellenségeit. Az állampárt legfontosabb eszköze ebben az ÁVÓ-ÁVH volt, amely egyet jelentett a korszakban a törvénytelenességgel, elnyomással, terrorral.

Ez a típusú bolsevik irányítási modell mindent, még a magyar történelmi hagyományokon nyugvó kultúrát, intézményrendszert és vallást is át akarta formálni, mégpedig alapjaiban és rendkívül gyors ütemben.

Sztálin halála és Nagy Imre szerepvállalása az élet minden területén enyhülést eredményezett, de ennek az öt évnek a hatása máig érezhető a magyar politikában és gondolkodásban.

Kulcsszavak: politikai bizalmatlanság, megszállás, kommunista diktatúra, állampárt, bürokratizmus, külső és belső ellenség keresése, objektív ellenségek, politikai rendőrség

Sokan sokféleképpen vélekednek külföldön és hazánkban a bizalomról a politikai életben. Történészek, politológusok és filozófusok különböző vizsgálati alapokról kiindulva, vagy más-más szempontokat tartva döntő fontosságúnak, eltérő módon értékelik ezt a témát és a múltat. Abban azonban többségük egyetért, hogy az 1948-tól 1953-ig tartó öt év, azaz a „klasszikus” Rákosi-korszak jelentette az abszolút mélypontot Magyarországon a politikai bizalmatlanság és hitelvesztés szempontjából.

Mielőtt részletesebben elemezném ezt az időszakot, előtte pár szóban mindenképp fontos kitérni arra, hogyan jutott el ebbe a kül- és belpolitikai helyzetbe az ország.

A második világháború után kényszerpályán mozgott Magyarország. Két nagyhatalom, az USA és a Szovjetunió akarata dominált ekkortól, hazánk pedig földrajzi elhelyezkedése okán a moszkvai terjeszkedési törekvések egyik célpontjává vált. Már a II. világháború közben készültek szovjet tervek arra vonatkozóan, hogyan és milyen irányban lenne érdemes kiterjeszteni a hatalmukat. A három leglényegesebb célja a moszkvai vezetésnek egy közép-kelet-európai pufferezóna létrehozása, Németország végleges legyengítése és a Földközi-tengerre való közvetlen kijutás volt a tengerszorosok birtoklásának elérésével.

Bár csak nagy vonalakban, de az érdekszférák meghatározására 1944 októberében Moszkvában Sztálin és Churchill találkozáján sor került. A Szovjetunió lemondott az áhított tengerszorosokról, cserébe a Nyugat „szentesítette” korlátozott közép-kelet-európai terjeszkedését. A papíron szereplő százalékos elosztás azonban sehol sem valósult meg, mert egyrészt Anglia, Franciaország és az USA is tartott a rendkívül erős szovjet katonai potenciáltól, mindamellett nem akartak egy újabb világméretű háborút kirobbantani, így beletörődtek abba, hogy Európa keleti felén egyre agresszívebben zajlottak a kommunista hatalomátvételi kísérletek.

Az atombombák felrobbantása Hirosimában és Nagaszakiban 1945 augusztusában már egy Moszkvának szánt figyelmeztetés volt. 1946 márciusában Churchill fultoni beszéde, 1947 márciusában a Truman-doktrína, 1947 októberében a Kominform, 1949. április 4-én pedig a NATO létrehozása annak a folyamatnak a részét képezte, amelynek során véglegessé vált az az új bipoláris világrend, ahol hazánk a Szovjetunió „külső birodalmának” (BIHARI 2005: 83) részévé vált.

Magyarország 1944 őszétől 1945 áprilisáig kettős (német–szovjet) katonai megszállás alatt állt. 1944 őszétől szerveződnek a régi-új pártok. A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt (Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Kovács Béla), a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt (Marosán György, Szakasits Árpád, Kéthly Anna), a Demokrata Néppárt (Barankovics István) és a Nemzeti Parasztpárt (Veres Péter, Erdei Ferenc, Farkas Ferenc) koalíciót alkotva létrehozta a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot (MNFF).

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944 decemberében alakult meg, 1944. december 28-án Magyarország hadat üzent a náci Németországnak, 1945. január 20-án pedig Moszkvában az ideiglenes kormány képviselői aláírták a fegyverszünetet. A megállapodás alapján a szovjet megszállás a békeszerződés életbe lépéséig, azaz 1947 szeptemberéig tartott volna, azonban ezt a Szovjetunió később az ausztriai utánpótlásra hivatkozva megszegte.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) sem volt képes betölteni hazánkban azt a szerepet, amiért eredetileg létrehozták, egyértelműen szovjet érdekeket szolgált. 1945 februárjában hazánkba érkezett Vorosilov marsall a SZEB elnökeként, ő, majd utóda, Szviridov tábornok tevékenysége nagyban hozzájárult a

szovjet érdekeknek megfelelő rendszer létrejöttéhez. Többek között beleszóltak abba, hogy hány párt indulhat az 1945 novemberi választáson, továbbá a miniszterelnök és a köztársasági elnök kinevezésébe, később pedig részük volt többek között Nagy Ferenc miniszterelnök lemondatásában és Kovács Béla le tartóztatásában is (BIHARI 2005: 34).

Magyarországban a világháború után teljesen kicserélődött a politikai elit, megszűnt az arisztokrácia, az úri középosztály és a régi nagybirtokrendszer. Azonban a földosztás eredményeként jelentősen megnőtt a kis- és középparaszti réteg, melynek nagy része a baloldallal, elsősorban a Nemzeti Parasztpárttal szimpatizált.

A kommunisták közvetlenül a háború után – az aktuális kül- és belpolitikai helyzet, s főként Sztálin korabeli stratégiája miatt – letettek arról, hogy azonnal, radikális eszközökkel létrehozzák a szovjet típusú szocializmust hazánkban. Mindamellettt élt bennük egy naiv elképzelés arról, hogy békésen, a szocialista forradalom eszközeinek alkalmazása nélkül is övék lesz a hatalom, ezért kezdetben mérsékelt programot hirdettek, támogatták többek közt a többpártrendszert, a gyülekezési és sajtószabadságot, a magántulajdont és a piacgazdaságot is.

Az első sokkot számukra az 1945 októberi budapesti törvényhatósági, majd a novemberi nemzetgyűlési választás jelentette, ahol a Független Kisgazdapárt 57,03 %-ával és a Szociáldemokrata Párt 17,41 %-ával szemben ők csak 16,95 %-ot szereztek (BOTOS–GYARMATI–KOROM–ZINNER 1988: 155). A Független Kisgazdapárt az abszolút többség megszerzése ellenére kénytelen volt koalíciós kormányt létrehozni a baloldal részvételével, mégpedig úgy, hogy át kellett adniuk olyan kulcsfontosságú tárcát is, mint a belügyminiszteri.

A kommunisták radikalizálódása a választások után nem sokáig várattot magára. A koalíción belül a „szalámi taktika” részeként belső bomlasztási folyamatot indítottak el. A Szociáldemokrata Párttal és a Nemzeti Parasztpárttal szövetkezve létrehozták a Baloldali Blokkot a kisgazdák ellen. Ennek, valamint a baloldali szakszervezetek és a kriptokommunista kisgazda képviselők felhasználásának köszönhetően a kormányon belül is ők domináltak. A B-listázás is az ő érdekeiket szolgálta, a politikai rendőrség és a közigazgatási pozíciók többsége is az ő kezükben volt, és számos olyan kulcspozíciót birtokoltak, amellyel egyre inkább biztosíthatták hegemon hatalmukat.

A belső bomlasztásnak és az ellenzék eltírásának részét képezte 1947 februárjában Kovács Béla elrablása, 1947 májusában Nagy Ferenc miniszterelnök lemondatása, és ugyanebben az évben Tildy Zoltán köztársasági elnök eltávolítása.

A folyamat eredményeként a Kisgazdapárt körülbelül 2 millió szavazattal kevesebbet kapott az 1947 augusztusi választáson, támogatottságuk 15,4 %-ra esett vissza (BOTOS–GYARMATI–KOROM–ZINNER 1988: 167), ezzel szemben a Kommunista Párt már 22,27 %-ot szerzett. Bár a kommunisták kap-

ták a legtöbb voksot, rendkívül messze voltak az abszolút többség megszerzésétől, valamint létezett még ekkor számottevő ellenzékként a Demokrata Néppárt (16,4 %) és a Magyar Függetlenségi Párt (13,4 %) is. Azonban a korlátozott többpártrendszerrel az egypártrendszerre váltás megállíthatatlanul, egyre gyorsabb ütemben zajlott, melynek részét képezte az ellenzéki pártok ellehetetlenítése, ellenzéki szervezetek feloszlata, a cenzúra, a gyülekezési szabadság tilalmának bevezetése...

1948 júniusában létrejött a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), a következő év tavaszán, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front létrehozásával, általa a szövetséges pártok felszámolásával megvalósult az egypártrendszer, a totalitárius állampárti hatalom. 1949 augusztusában bevezették az új alkotmányt (az 1936-os sztálini mintájára), amelyben – burkoltan ugyan – deklarálták, hogy a Párt, mint a munkásosztály élcsapata az alkotmány felett áll. A következő évben az ennek megfelelő intézményrendszer részeként bevezették a szovjet közigazgatási mintán nyugvó tanácsrendszert is (BOTOS–GYARMATI–KOROM–ZINNER 1988: 223).

Az új állampárt vezetése két nagyobb csoportra osztható, a moszkovitákra (Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Farkas Mihály, Révai József, Vas Zoltán, Nagy Imre) és hazai ex-illegálisokra (Rajk László, Kádár János, Apró Antal, Kállai Gyula, Donáth Ferenc, Péter Gábor).

A párton belül egyértelműen a moszkoviták voltak előnyben, hiszen kivétel nélkül valamennyien töltöttek el korábban hosszabb-rövidebb időt moszkvai emigrációban, nemritkán a szovjet kommunista vezetésen belül is fontos pozíciókat betöltve (Gerő Ernő és Nagy Imre például a Komintern vezetőségi tagja is volt). Sztálin jobban ismerte őket, ezért sokkal inkább megbízott bennük, mindamelllett a Szovjetunióban eltöltött idő alatt ők is jobban kiismerték az ottani rendszer működési mechanizmusait, buktatóit.

Rákosi vezetővé avanszálásánál például döntő fontosságú volt, hogy 1929-től 1940-ig börtönben ült, tehát a nagy szovjet belső tisztogatási hullámok alatt ő semmilyen szerepet sem vállalhatott, fel sem merülhetett ellenzékiként a személye, és 1940-ben Sztálin lekötölte azzal, hogy az 1848-as forradalom elkobzott zászlóiért cserébe őt átadta a Szovjetuniónak.

A Magyar Kommunista Párt szerkezeti felépítése, működési módszere megegyezett a Szovjet Kommunista Pártéval, azaz a demokratikus centralizmus elve alapján szerveződött, melynek lényege a rendkívül szigorú hierarchikus felépítés, az, hogy a Párton belül az összes felülről jövő utasítás minden alszintre egyaránt vonatkozik, emellett tilos volt a valódi ellenvetés, a frakciózás, felfelé legfeljebb javaslattétellel lehetett élni.

Az országba szovjet tanácsadók érkeztek folyamatosan, akik a legfelsőbb kormányzati szinteken tevékenykedtek, ők jelentették tulajdonképpen Sztálin meghosszabbított karját (az egyik legismertebb közülük az ÁVH működését se-

gító/felügyelő Bjelkin tábornok, aki a Rajk-per előkészületeiben, levezetésében is részt vett).

Két sztálini tétel határozta meg a szovjet – és így a magyar – politikai gondolkodást a Rákosi-korszakban: Az első szerint az osztályharc szüntelenül élesedik a szocializmus építése folyamán, aminek az állandó külső és belső ellenségkeresés, ellenségkreálás lett az eredménye annak a torz elvnek az alapján is, hogy „az a leggyanúsabb, aki nem gyanús” (BIHARI 2005: 95).

A második, hogy az újabb háború elkerülhetetlen, és már nincs túlságosan messze, ezért a legfontosabb az, hogy erre megfelelően felkészüljünk. Ezt a célt szolgálta a gazdasági szerkezetátalakítás–iparosítás is, továbbá az, hogy az élet minden területén (kultúra, gazdaság, ideológia, sport stb.) megelőző harcot folytattak a szocializmus ellenségeivel szemben.

Többek között ennek a gondolkodásmódnak lett az eredménye, hogy a Rákosi-korszak a teljes politikai bizalmatlanság időszakává vált. A hazai politikai életben is jelen voltak a sztálini szovjet totalitárius rendszerre jellemző visszasságok, minek következtében egy olyan abszurd hatalmi berendezkedés jött létre, ahol senki sem bízhatott meg senkiben maradéktalanul. A XX. századi diktatúrákra – és főleg a sztálini diktatúrára – jellemző ellenségkeresés a Párton belül sem jelentett biztonságot, amire kiváló példa Rajk László, Kádár János és mások esete.

Ekkorra teljesen megszűnt a politikai bizalom és hitelesség Magyarországon. A folyamat részét képezte a szovjet megszállás, az, hogy a hazai bel- és külpolitikában egyaránt a moszkvai (sztálini) akarat dominált, hogy a korlátozott egypártrendszerből egypártrendszer, a korlátozott demokráciából pedig pártállami diktatúra jött létre. A kommunisták új, a történelmi hagyományokat teljesen felrúgó módszereket vezettek be a jogi és állami intézményekben, megszűntek a demokratikus szabadságjogok. Szintén a rendszer torz mivoltát tükrözte, hogy a végrehajtó hatalom abszolút túlsúlyba került a törvényhozói hatalommal szemben.

Magyarországon megvalósult az ideokrácia, az élet minden területén a totalitárius kommunista ideológia dominált, melynek egyik leglényegesebb sarkköve a Párt omnipotens voltának (mindenhatóságának) és omnikompetens jellegének (mindentudásának) képe volt (BIHARI 2005: 94).

A Magyarországon is megjelenő, a Sztálin és Rákosi nevével fémjelzett személyi kultusz is ennek a bolsevik típusú rendszernek jellegzetes tünete. A hozzájuk kapcsolódó despotikus hatalomban ők tévedhetetlen példaképként, szellemi vezérként tüntették fel magukat, akiknek az akarata elsődleges és megkérdőjelezhetetlen volt. A bolsevik vezetésen belül létezett egy legitimációs lánc: „a párt, a legföltettebb kincs, majd következik annak megalapítója, Lenin; az ő karizmájának folytatója, Sztálin, aki Lenin legjobb és leghívebb tanítványa; végül az „új típusú lenini vezetőnek”, Sztálinnak a „legjobb magyarországi tanít-

ványa”, Rákosi Mátyás (BIHARI 2005: 103). Ennek megfelelően maga Rákosi is kiszolgáltató volt Sztálin és a Szovjet Kommunista Párt akaratának, ő sem érezhette magát biztonságban, ezért minden tevékenységét a Sztálinnak való állandó kényszeres megfelelés vezérelte.

A magyar társadalmat tudatosan félelemben tartották. Egy új, osztályideológián alapuló társadalmi berendezkedést akartak létrehozni, ennek érdekében pedig a korábbi társadalmi rendszer legtöbb tartópillérét le akarták rombolni. Ez magában foglalta az egypártrendszert, az új intézményrendszert, a jogrendet, a gazdaság átalakítását, a szabad vallásgyakorlás és gondolkodás korlátozását, a cenzúrát, a kultúra „államosítását”.

A társadalom állandó mozgósítása, illetve a folyamatos ellenségkeresés és ellenségkreálás jellemezte az időszakot. A bolsevikok más XX. századi diktatúrákhoz hasonlóan objektív ellenségekkel (például valamely társadalmi osztállyal, vagy vallással) riogatták a tömegeket, egészen a nem létező belső ellenség rémképig.

Mivel az országban nem létezett valódi jogrend, és a Párt akaratára mindent felülírt, az alkotmány felett állt, így valódi bizonyítékokra, igazságügyi eljárásra sem volt szükség ezekben az esetekben. Az „ellenségek” köre pedig egyre bővült az idő múlásával. Először a fasisztákra és a régi vezetésre összpontosítottak, de a kül- és belpolitikai helyzet változásával bűnösökké váltak a nyugati imperialisták és azok kémei, a keresztény középosztály, az egyház és maga a vallás is, a városi polgárok és kulák parasztok, az ellenzéki értelmiségiek, bürokráták, hivatalnokok, majd párhuzamban a szovjet mintával a titóisták, trockisták, szociálfasiszta szociáldemokraták, nacionalisták stb. (BIHARI 2005: 94).

A jogtalanságokban, embertelenségekben részt vettek, felelősek voltak a rendőrök, ügyvédek, bírók is, de a terror legfőbb eszköze az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) volt.

1945-ben Péter Gábor vezetésével létrejött a Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya, majd még ugyanebben az évben Tömpe András irányításával a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya. Rajk László belügyminiszter Tömpét félreállítva 1946 őszén Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (MA ÁVÓ) néven egyesítette e két szervezetet, 1948-ban pedig az új belügyminiszter, Kádár János „léptette elő” (GYARMATI 2002: 10) a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságává (BM ÁVH). Az ÁVH 1949-ben kivált a Belügyminisztériumból, előbb a Minisztertanács, majd a Honvédelmi Bizottság felügyelete alá tartozott. Valójában Rákosi Mátyás teljhatalmat gyakorolt felette, bár meg kell említeni azt is, hogy Péter Gáborék néhány esetben önállóan döntöttek, volt úgy, hogy Rákosi tudta nélkül hoztak utasításokat.

„Önálló” Államvédelmi Hatóságként 1950-től a Nagy Imre-korszak kezdetéig működött, ez a néhány év volt a Rákosi-féle terror csúcspontja, a „csengő-

frász” időszaka (GYARMATI 2002: 22), amikor még az ÁVH szervezetén belül sem érezhette magát senki biztonságban.

Erre jó példa az ÁVH második emberének, Szűcs Ernőnek a meggyilkolása 1950 novemberében. Őt és fivérét saját korábbi beosztottai verték agyon – szokás szerint mondvacsinált indokkal – a Párt vezetésének utasítására (PÜNKÖSTI 1996: 327–328).

„A Párt ökle” fénykorában körülbelül 9000 taggal és mintegy 40 000 titkos informátorral rendelkezett. 1945. május elsején létrehozták a Politikai Nyilván tartó Irodát, és ezzel azt a kartotékrendszert, mely az 1950-es évek elejére közel 1,5 millió személy adatait tartalmazta.

Az ÁVH irányítása alá került 1950-től a Határrendőrség, majd a Katonapolitikai Osztály is. Az ÁVH feladata volt a büntetés-végrehajtás felügyelete, a politikai koncepciós perek kreálása, lebonyolítása, a hazai internáló- és munkatáborok felügyelete...

A besúgóhálózat segítségével a társadalmi élet minden szintjét ellenőrzésük alatt tartották, az „egység” szellemében nem tűrtek el semmilyen ellentmondást. Az ÁVH volt a kommunista rendszer kiépülésének és megszilárdulásának egyik legfontosabb eszköze Magyarországon.

A belső tisztogatás és terror mértékét hűen tükrözik a tényadatok: 1948 és 1953 között körülbelül 1 millió személy ellen indult eljárás, ebből mintegy 387 ezer embert ítélték el, döntő többségüket köztörvényes bűncselekményekért (BIHARI 2005: 101). Az ország népességének megközelítőleg a fele érintett volt személyesen, vagy valamely rokona által.

A terror enyhülésének oka Sztálin halála, az új szovjet vezetés színrelépése és Rákosi leváltása volt. Nagy Imre korszaka, az „új szakasz” politikája enyhülést eredményezett az élet szinte minden területén, az ÁVH-t újra a Belügyminisztérium alá rendelték, ezzel megszüntetve a teljesen önkényes egyszemélyű vezetéset, elkezdődött a korábbi politikai „bűnösök” rehabilitálása, sok ártatlant kiengedtek a börtönökből és munkatáborokból. Ez a körülbelül másfél év elindított egy valódi politikai, gazdasági liberalizálódási folyamatot, amely azonban megtorpant és visszafordult Nagy Imre leváltásával. Ennek elsődleges oka az volt, hogy Moszkvában újra a keményvonalasok kaparintották meg a hatalmat.

A személyi kultusz, a szélsőségesen despotikus, diktatórikus hatalomgyakorlás végleges megszűnését a Szovjet Kommunista Párt XX. kongresszusa jelentette 1956 februárjában, ekkor nyíltan kimondták, hogy a két sztálini tétel nem igaz, elítélték a személyi kultuszt, és meghirdették a békés egymás mellett élés politikáját. Ez Rákosi sorsát is megpecsételte: 1956-ban a moszkvai vezetés elhívta a Szovjetunióba, ahonnan soha többé nem tért vissza.

A Rákosi-korszakban kiépült rendszer a közélet és az emberi kapcsolatok teljes eltorzulását hozta magával (NEMES 1988: 83). A társadalom atomizált

egyénekre, részegységekre bomlott, akik egymástól is rettegetek sok esetben. A bizalmatlanság és a tudatos félelemben tartás jellemezte ezt a korszakot. A teljes politikai, társadalmi bizalomvesztés oka nem pusztán a megszállás, az egypártrendszer és a diktatúra volt, hanem az is, hogy a kommunisták nem tartották tiszteletben a magyar társadalom természetét, szokásait, mentalitását, történelmi hagyományain nyugvó jogi és intézményrendszerét. A bizalmatlanság gerjesztője volt mindenekelőtt az MDP „éberségi kampánya”. Rákosi – Sztálin jelszavát ismételve – hangoztatta: minden párttag kötelessége, hogy „a hibák mögött keresse és találja meg az ellenséget”. S hozzátette, hogy az ellenség igyekszik a Párton belül kifejezni aknamunkáját.

Jó példa erre a vallással szembeni gondolkodásmódjuk. A Rákosi-féle diktatúra nem csak az egyházat, a „klerikális reakciót” tartotta rendszerellenesnek, hanem magát a vallást is. Ennek gyökerei szintén a sztálini bolsevik eszmerendszerig vezethetők vissza. Ugyanez az elv még később, a Kádár-rendszer alatt is érvényesült (bár mérsékeltőbb formában). 1958. július 22-én hozott határozatot az MSZMP Központi Bizottságának Politikai Bizottsága „a vallásos világnézet elleni eszmei harcról”. Egyértelműen kijelentették, hogy a marxizmus–leninizmus és a vallásos világnézet között kibékíthetetlen ellentét feszül, a vallással szembeni harcot pedig politikai harcként kezelik (MSZMP HATÁROZATAI 1979: 269–270).

Ennek elsősorban ideológiai okai voltak. A sztálini bolsevik típusú párt önképe egy „totális ideológián” (BIHARI 2005: 106) alapult. Véleményük szerint kizárólag ők rendelkeznek tudományosan megalapozott és adekvát ideológiával, amely a teljes társadalmi, emberi és természetfilozófiai rendszert felöleli. Ezért a Párt akarata vált minden igazság mércéjévé. Ennek az elképzelésnek a gyökerei a marxi elméletig nyúlnak vissza. Lukács György *Taktika és etika* és a *Bolsevizmus mint erkölcsi probléma* című műve némi támpontot nyújt ennek megértéséhez. Marx legfontosabb célja az egyenlőség megvalósítása és az elidegenedett társadalom felszámolása, átalakítása volt, ennek létrejötte a kommunizmus.

A probléma Lukács szerint az, hogy a kommunizmus itt transzcendens cél, míg a hozzá vezető eszközök kizárólag immanensek. A „cél szentesíti az eszközt” elv alapján ezért bármilyen evilági törvény, erkölcsi norma háttérbe szorítható ennek eléréseért. Ők ezt politikai harcként kezelik, amelyben minden ember egyénileg vívja küzdelmét a kollektív társadalom létrehozása érdekében. Ebben a transzcendens célban kell feltétlenül hinniük, ami csak úgy valósulhat meg, ha mindenki kizárólag erre összpontosít. A vallás ennek értelmében egy rendkívül fontos hátráltató tényező, hiszen egészen más célokat fogalmaz meg, valamint ugyanúgy hitet és elkötelezettséget követel meg az individuumtól (aminek jellege szintén szöges ellentétben áll a marxista elvekkel). A kommunizmus ezért nem tűri meg maga mellett a vallást, vagy más ideológiát. (LUKÁCS 1971b: 190–191., 194., 196–197.)

A bolsevik rendszer tehát még a magyar történelmi hagyományokat erősen befolyásoló vallást és gondolkodásmódot is teljesen át akarta formálni, mégpedig alapjaiban és azonnal.

Ez a fajta teljes, drasztikus átalakítási szándék még egy demokratikus jogállamon belül is megrendítheti a társadalom bizalmát. A politikai gondolkodók Machiavellitől Grotiuson át Fukuyamáig általában egységesen úgy vélekedtek, hogy végzetes hiba a vezetők részéről (legyenek azok újak, vagy régiek), ha nem tisztelik az adott társadalom korábban kialakult szokásait, hagyományait, jogrendjét, etika- és normarendszerét, kultúráját és végül – de nem utolsósorban – a magántulajdon szentségét. A sztálini és Rákosi-féle kommunista diktatúra pedig ezek közül semmit sem tisztelt. A magántulajdon szentségének megsértésével kapcsolatban elég a kitelepítésekre, internálásokra, államosításokra és rekvirálásokra gondolni. Még egy olyan rendkívül radikálisnak tartott politikai filozófus, mint Niccolò Machiavelli is óva intett minden hatalmon lévőt a magántulajdon szentségének megsértésétől, úgyszintén az állami intézményrendszer, jogrend drasztikus átalakításától (MACHIARELLI 1964: 12, 84).

Francis Fukuyama szerint a szocializmus „egyik legszomorúbb következménye (...) civil társadalomban végzett iszonyú pusztítás volt” (FUKUYAMA 1977: 86), és az a véleménye, hogy ez az ideológia, amelynek egyik legfőbb célja az emberi önzés kiküszöbölése volt, csak még önzőbbekké tette az embereket elsősorban annak következményeként, hogy a társadalmak részegységekre bomlottak, és ahhoz volt kénytelen mindenki hozzászokni, hogy leginkább csak saját magára számíthat a bajban.

A kommunista rendszerre jellemző bürokratizmus és etatizmus is ennek a jelenségnek a kórképe, hiszen ezekben az országokban a bizalom hiányát új szabályok, szerződések sokaságával próbálták pótolni.

A Rákosi-korszak ideális példaként szolgál arra, hogyan veszítheti el egy hatalom a hitelességét és az emberek bizalmát. Bár Magyarország ebben az időszakban egyértelműen kényszerpályán mozgott, a sztálini akarat dominált a legfontosabb kérdésekben, ennek ellenére a magyar társadalmi élet rombolásáért és a teljes politikai bizalmatlanságért természetesen a hazai kommunista vezetők ugyanúgy felelősek. Sajnos az ehhez a korszakhoz visszavezethető problémák a mai magyar politikai, gazdasági, kulturális és közéletben is jól nyomon követhetőek.

IRODALOM

- A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT határozatai és dokumentumai 1956–62. 1979. *Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának határozata a vallásos világnézet elleni eszmei harcról, a vallásos tömegek közötti felvilágosító és nevelő munka feladatairól.* Budapest.
- BIHARI Mihály 2005. *Magyar politika 1944–2004.* Budapest.

- BOTOS János–GYARMATI György–KOROM Mihály–ZINNER Tibor 1988. *Magyar hét-köznapok Rákosi Mátyás két emigrációja között 1945–1956*. Budapest.
- FUKUYAMA, Francis 1977. *Bizalom*. Budapest.
- GYARMATI György 2002. *A politika rendőrsége Magyarországon a Rákosi-korszakban*. In.: Habilitációs Füzetek. Pécs.
- LUKÁCS György 1971a. *A bolsevizmus mint erkölcsi probléma*. In: Utam Marxhoz I. Budapest.
- LUKÁCS György 1971b. *Taktika és etika*. In: Utam Marxhoz I. Budapest.
- MACHIAVELLI, Niccolò 1964. *A fejedelem*. Budapest.
- NEMES János 1988. *Rákosi Mátyás születésnapjára*. Budapest.
- PÜNKÖSTI Árpád 1996. *Rákosi a csúcson*. Budapest.
- ROMSICS Ignác 1999. *Magyarország története a XX. században*. Budapest.

Total Political Distrust in the Rákosi-era

Period between 1948 and 1953, the so called Rakosi-era touched the bottom of political distrust in Hungary. This period was predestinated by Soviet occupation and the establishment of Stalinist system but these events can't explain all the events happened at that time. Hungarian society went to pieces and distrust dominated not only in politics, but in economics, culture and social life, too.

These years brought great destruction to Hungarian mentality and materialized preposterous power structure and ethic of control by consciously striving people to live in fear and motivate them to look for internal enemies of the system. The main tool in the hand of ruling political party was AVO-AVH which was a synonym for illegitimacy, repression and terror. The Stalinist, Soviet bolshevik system even tried to transform in roots institutions, religion, and culture built on Hungarian historical heritage. Stalin's death brought a relief but the impact of these 5 years are still preceptible in Hungarian politics and mentality.

Keywords: political distrust, occupation, communism, party-state, bureaucracy, internal and external enemies, objective enemies, political police